

PETRIK PÁL ZENTÁN

OLGA KOVAČEV NINKOV

Az 1952-ben létesült első jugoszláviai művésztelep ez alkalommal ünnepi jelleget kapott azáltal, hogy megrendezte egyik alapító tagjának, a szabadkai, de a tágabb értelemben is vett képzőművészeti élet kiemelkedő személyiségének, Petrik Pálnak a kiállítását a művész 80. születésnapja alkalmából. A tárlat jelentőségét növelte, hogy teljes egészében a zentai múzeum gyűjteményében levő képeiből állt össze – mint ismeretes, ez az intézmény a művésztelep védnökeként őrzi annak dokumentációját és műgyűjteményét. A hasonló intézményekhez képest a Zentai Városi Múzeumban kiemelkedően sok alkotása van e jelentős művészünknek: kereken nyolcvan! Ezek az olajfestmények, temperák, akvarellek, rajzok, valamint homok, grafit és üveg kombinált technikájával készült művek, amelyek a szerző legtermékenyebb alkotói korszakában, 1952-től a 70-es évekig keletkeztek. Ennek a gazdag gyűjteménynek a zentai meglétét azonban mégsem csupán annak köszönhetjük, hogy Petrik 27 alkalommal, tehát majdnem három évtizeden át részt vett a zentai művésztelep munkájában (1953-ban, 1954-ben, 1956 és 1963, valamint 1965 és 1981 között), hanem Tóth Thiel Margit adományának is. Az 1972. évi nagy árvíz után ugyanis a vajdasági festők képeiből álló gyűjteményének nagy részét szülővárosának ajándékozta, abban pedig Ács József után legnagyobb számban Petrik műveit találjuk (a gyűjteményben mintegy tíz kép Petrik fiának, Tibornak az alkotása, aki a valamikori csurgói ifjúsági művésztelep tagja volt). A múzeum akkor költözött át a mostani épületébe, és akkor létesült az állandó képzőművészeti kiállítás is (ez az adományozó feltétele is volt), az ajándékba kapott műgyűjteményt pedig Tóth Józsefről (1916–1935) nevezték el, az adományozó korán elhunyt testvéréről, Meštrović egykori tanítványáról, aki szintén most lenne nyolcvanéves.

Petrik Pál 1953-tól a zentai művésztelep első nemzedékéhez tartozott Milan Konjović, Boško Petrović, Bosán György, Ács József, Stevan Maksimović, Zoran Petrović, Milivoj Nikolajević, Sáfrány Imre és Stojan Trumić társaságában. Ács József (1914–1990), a művésztelep megálmodója és vezetője mellett, aki a megalakulástól kezdve haláláig mindig jelen volt, Petrik volt a másik művész, aki legtöbbször vett részt a kolónia munkájában – igaz ugyan, hogy gyakran elment a később alakult topolyai, becsei és écskai művésztelepre is. Azok közé a ritka alkotók közé tartozott, aki együtt volt nemcsak az első, hanem a második és a harmadik művésznemzedékkel is.

Ezeknek az együttléteknek az egyik oka mindenekelőtt Petrik alkotói vitalitása, közösséghez vágyódása, egyféle kényszerűsége az ilyen munkaforma iránt (amint azt a Magyar Szó 1965. január 26-ai számában megjelent interjúban is olvashatjuk), másrészt az Ács által meghatározott művészeti program, amely éppen ezen a művésztelepen jutott leginkább kifejezésre: a kísérleti és angazsált művészet. Ennek Petrik maradéktalanul híve volt, akárcsak az Ács-féle művésztelep hozzá hasonló többi részvevője is. De menjünk sorjában.

Petrik Pál 1916. május 20-án született Szabadkán. A gimnázium elvégzése után címfestőnek ment, szobafestő apjától pedig megtanulta a falfestészet tudnivalóit, s tőle örökölte a színek iránti érzékenységét is. Ezekről, s magánéletének, valamint művészi tevékenységének mozzanatairól a *Múltam ösvényein* című önéletrajzából (*Életjel*, Szabadka, 1989), továbbá Iva Popić *Svetlosti prostora* (*Osvit*, Subotica, 1978) című könyvéből tudhatunk meg legtöbbet. Ahogy maga is írja, az első világháború harmadik évében született, a második világháború kitörésekor pedig éppen leszolgált a katonaságot. Mozgósították, s nemsokára hadifogolyként a balti-tengeri Greifswald munkatáborába került, ahol átélte az emberi szenvedés és kegyetlenség legkülönfélébb megnyilvánulásait – amelyeket későbbi műveiben idéz majd fel. 1942-ben jut vissza Szabadkára, ahol 1944-ig moziplakátokat fest, s közben Nyitrai Dániel rajziskolájába jár magánórákra. Itt ismerkedik meg a nála valamivel fiatalabb Winkler Imrével (1928–1967), a szabadkai gimnázium későbbi legendás hírű tanárjával. Tartós barátság alakul ki közöttük, talán azért is, mint ahogy Petrik mondja, mert egyforma szelídség volt a jellemükben. Együtt járnak Hangya András (1912–1988) figurális rajztanfolyamára is, majd a belgrádi akadémiaóra, amelyet 1951-ben fejeznek be – Petrik a Szerbiai Kultuszminisztérium ösztöndíjával Nedeljko Gvozdenović és Ljubica Sokić festészeti tagozatán, Winkler pedig a tanári szakon. Petrik ekkor 35 éves, nős és két fia van. Diplomálásuk évében már szeptemberben mindketten munkát kaptak Szabadkán. Winkler a gimnáziumban, Petrik pedig a Népszínházban, ahol az 1978. évi nyugdíjaztatásáig díszlettervezőként dolgozik. Mintegy 130 előadás díszlettervét dolgozta ki, és számos jelentős díjat kapott (erről a munkájáról részletesebben Gerold László

Jegyzetek egy portréhoz . . ., ill. Petrik Pál *Vallomások díszletterveimről* című írása, *Híd*, Újvidék, 1977. február, 261–274. 1.).

A zentai művésztelepre Petrik a szabadkai kapcsolatai révén jut el, ugyanis a második találkozóra Ács József és Sáfrány Imre (1928–1980) hívják meg. Ácsot, aki mindössze két évvel volt idősebb nála, még a gimnáziumból ismeri, aki akkori közös rajztanáruknál, Kulundzsity Andornál lakott, Sáfrányt pedig a Hangya-féle rajztanfolyamról ismeri, s együtt pályáztak az akadémiára is. (Mellesleg Sáfrány akkor Winkleréknél lakott; de Petrik majd csak 67-ben hívja Zentára Winklert, aki az abban az évben bekövetkezett tragikus halála miatt örökre elmaradt. Jellemző volt, Petrik emlékezése szerint, hogy Winklert mindenki azonnal megszerette.)

Abban a korai időszakban a szabadkaiak közül Zentán járt 1957-től Kalmár Ferenc (1957-ben, 1958-ban, 1968-ban, 1969-ben, 1977-ben), 58-tól kezdve pedig Faragó Endre (1958–1960, 1965–1967 és 1971–1977 között), valamint Szilágyi Gábor (1958–1960, 1963–1967, 1971, 1972, 1975–1977, 1979). Íme egy adoma arról, hogyan fogadták Petriket 1953-ban: „Kilenc festő üldögélt egy nap a fürdő kerthelyiségében, az ebédre várva. Bosán, a csípős humorú festő ismét felvetette a kérdést, ki lesz a tizedik, akinek az érkezésére vártak. Már reggel felhívta a többiek figyelmét arra, hogy óvakodjanak tőle, és ne ellenkezzenek vele, mert indulatos festőről van szó. Akik ismerték a tizediket, hallgattak. És akkor, »lupus in fabula«, kinyílt az ajtó, s az érkező lassan és szégyenlősen közeledett a csoporthoz. A jelenlevők döbbenet néztek Bosánra. Az újonnan érkezett ugyanis Petrik Pál volt, akit a festői körökben »a világ legjobb emberének« tartottak” (Tripolsky Géza: *A zentai művésztelep*, Forum, Újvidék, 1980, 78. 1.).

Az olyan lírikus szellemű festőnek, mint amilyen Petrik volt, akinek a színek mindennél többet jelentettek, a művésztelepen való részvétel kezdettől fogva valami újat jelentett: „Kimentünk festeni a természetbe. Igazi élmény volt. Egy csoda!” Ezekből az ötvenes évekből mutathattuk be a kiállításon a *Kukucsikai motívum* és a *Slavnić háza* című festményt 1953-ból, továbbá a *Csábi M. öreg halász portréja* és a *Zentai utca I.* című képeket 1954-ből, valamint a *Pannóniát* 1958-ból.

A hatvanas években kezdődnek Petrik kísérletezései, amikor a művésztelep többi részvevője is az anyag felé fordul (az enformel időszaka) – Ács ekkor „fésüli” a képeit, Benes szintén bőven hordja fel az anyagot és formál belőle alapvető tényezőket, de hasonlóan tevékenykedik Milan Kerac, Pavle Blesić, Sáfrány Imre, Faragó és Vrsajkov is. Ugyanakkor a második nemzedék lassan elfoglalja a helyét a művésztelepen; Konjović eszmei irányítóként 1961-ben jár utoljára Zentán. Ebben az időben fejeződik be Petrik első alkotói korszaka is, amelyet maga is 1951 és 1966 között határoz meg. Ebben az időszakban,

amelyet egyrészt az akadémia hatása jelez, másrészt a művésztelepi együttműködés Konjovicsyal, ami az impresszionizmus és az expresszionizmus felé irányította, új anyagok felé fordul, s ekkor kezdődik a *Papírfigurák* első ciklusa. Ekkor még erősen érezhető a nagy mesterek, pl. Kandinszkij hatása, amiről ezen a gyűjteményes kiállításon a *Lovak*, a *Tájkép* és az *Erdő* című képek tanúskodnak, míg a 62-ben festett *Korhadtt fűzfa*, a 64-ből származó *Zöld akkord*, a *Színes tájkép* és az 59-ben keletkezett *Ülő asszony* az absztrakció felé való átalakulásról árulkodik.

Kísérleti, enformel műveinek többsége az 1960 és 1970 közötti második szakaszban keletkezett. Petrik ekkor beírta a nevét a jugoszláviai enformel történetébe (lásd: J. Denegri *Fragmenti* című könyvében, Prometej, Novi Sad, 1994, 14–19. l.). Akkori képeinél homokot használ; ezek közül tizenegyet mutatunk be a kiállításon: *Papírfigura*, *Ballada IV.*, 63, *Bánat*, *Segítség* 64, *Iffjú halász* 66, *Óreg paraszt* 67, *Ősz*, *Topolyai szélmalom*, *Fehér ló*, *Szalmahordás*, *Női fej*; de ebben a korszakban keletkeztek az 1969–70-ből származó grafitrajzok is, mint például *Az ember és a gép I–II.*, valamint a *Fekete gép és az ember* című.

Az előbbi művek címei azt sugallják, hogy nemcsak a technikában, hanem a tematikában is változások történtek. Természetesen ez nem csupán Petrikre, hanem a művésztelep avantgárd csoportjának valamennyi tagjára vonatkozik. Az enformel azonban technikai újdonságként előbb jelentkezik náluk, míg tematikailag a tájképtől majd csak a hatvanas évek közepétől tudnak elszakadni. 65-ben például Ács témája a motor, utána az autó, 67-ben pedig többüket az ember és a gép viszonya foglalkoztatja, elsősorban az elidegenedés miatt. 68-ban ismét az autózás, a kábelek, meg a hippimozgalom foglalkoztatja őket (abban az évben egy happeninget is rendeznek, amelyben részt vesz Petrik is Ács, Guelmino Valéria, Benes és a csurgói fiatalok mellett). 1969-ben a vajdasági problémák témája kerül előtérbe, azaz az ehhez a tájhoz kötődő egységes művészeti program, más szóval kialakul a művészi gondolkodás konceptualizációja. Az 1970. évi nagy árvíz a gyakorlatban is megvalósítja ezt az eszmét, ugyanis abban az évben a művésztelep minden részvevője ezzel a témával foglalkozik; a következő 1971. évben pedig megalakul az EK elnevezésű kísérleti csoport, amelynek Ács, Benes, Csernik, Markulik és Petrik az állandó tagjai, időnként pedig Baráth Ferenc, Kapitány László és Maurits Ferenc. (Erről nemrégiben a szabadkai *Rukovet* 1995. évi 7–8–9. számában olvashattunk Bela Duranci cikkében, amelyet Markulik József retrospektív kiállítása alkalmából írt, 54. l.)

Az EK csoport mindössze 4–5 évig működik, de angazsáltsága és programmunkája a mai napig nyomot hagyott a kolóniában. Kezdetben az időszerű válságos mezőgazdasági témákat választották, mint például a paradicsomter-

mesztés, a sertéstenyésztés, az aratás stb. (a festőtelep tematikus kronológiáját megtaláljuk A zentai művésztelep 40. évfordulója alkalmából rendezett retrospektív kiállítás katalógusában, Zentai Városi Múzeum és Képtár, 1992).

A résztvevők közül sokan nem találják meg ezekben a témákban a helyüket, Petrik a legkevésbé. A kollektív munkát szereti, a szellemi légkört úgyszintén, de a festéssel a színházi munkája miatt foglalkozik, majdnem kizárólag a nyári művésztelepeken. Petrik homokképeinek a szabadkai Népszínház előcsarnokában megrendezett tárlatmegnyitóján 1988-ban Ješa Denegri két eseményt emelt ki, „amelyek arra ösztönözték a művészt, hogy az enformel kalandjába bocsátkozzák”, azaz a kísérleti festészetbe: a Tisza-part homokjának élménye, másrészt pedig az 1958. évi Velencei Biennále megtekintése, ahol a spanyol enformel festészet nagyjainak (Tapiés, Canogar, Seurat) a képei dominálnak, s ahol Fontana és Burri is kiállít. „Ezeket a képeket ösztönzésnek érzi a saját törekvéseihez.” Mindehhez azonban nélkülözhetetlen mind a művésztelepi kollektív „műhelymunka”, mind a díszlettervezői tapasztalat, amit maga is megerősít, mondván: „Nem, sohasem csináltam volna ilyen fából, műanyagból, grafitból, üvegből és másból készített képeket, ha nem dolgoztam volna a színháznál. Ott egyszerűen rá vagyok kényszerülve, hogy a legkülönbélebb anyagokat használjam, s feltaláljam magam. Az én alapvető elvem az volt, ami egyúttal az egyik képzőművészeti elv is, hogy minél kevesebb dologból, azaz elemből minél többet kifejezni; én pedig a számomra oly kedves színészekről láttam és tanultam, hogyan kell játszani. Természetem szerint én csendes és visszahúzódom vagyok, s képzeljék el, hogy ők a színpadon még mások előtt is játszanak – itt gondolok a játék szabadságára . . .”

A kiállításon bemutatunk olyan képeit is, amelyek tükrözik az ilyen jellegű munkát. Például az 1971-ből való *A kukorica természete*, vagy a *Paprika* címűt. Két másik műve, amely falpra ragasztott üvegdarabokból összeállt kompozíció, az *Üvegkompozíció I–II.*, Petrik harmadik alkotói fázisát (1970–1980) jelképezik. Ebben a korszakában az üveg alkalmazása meghatározó, a ciklust pedig *Szétört illúzióknak* nevezi. Sokatmondó kifejezés egy festői opus végén . . . A ciklus egy részét öt évvel ezelőtt mutattuk be először a Szabadkai Városi Könyvtár galériájában.

A Petrik Pál 80. születésnapján rendezett kiállítás első ízben mutatta be a Zentai Városi Múzeumban őrzött valamennyi művét, s úgy hiszem, sikerült érzékeltetni valamennyi alkotói periódusát, s bemutatunk, mint az itteni művésztelep festőjét. Az 1979/80-ban megrendezett retrospektív kiállítás az újvidéki Modern Művészetek Galériájában, valamint a Szabadkai Városi Múzeumban érthető okokból csak részben mutathatta be a zentai gyűjteményt.

A zentai megnyitón a kiállítás rendezője (és e szöveg írója) mellett szép beszédet tartott Tripolsky Géza is, szintén alapítója a művésztelepnek, a

múzeum egykori igazgatója, és szintén ünnepelt, ugyanis betöltötte a hetvenedik életévét; beszélt továbbá dr. Draginja Ramadanski, az irodalomtudományok doktora. A kiállítás alkalmat adott arra, hogy találkozhassék a zentai művésztelep első és mostani generációja – s ez volt a kiállítás egyik célja is.

A tárlattal rámutattunk maradandó értékeinkre, pontosabban művészettörténetünk egyik kincsére, amelynek eddig is érdemleges figyelmet szenteltünk, de mindig megéri, hogy felelevenítsük, hogy az újabb nemzedékek is felfigyeljenek erre a festői opusra. Ezért érdemel állandó figyelmet a zentai örökség, e jelentős gyűjtemény.

KARTAG Nándor fordítása

*Balról jobbra: Stojan Trumić, Bosán György, Zoran Petrović, Ács József, Tripolsky Géza, Boško Petrović, Stevan Maksimović, Petrik Pál, Milan Konjović, Sáfrány Imre.
Ül: Milivoj Nikolajević*